

УДК 027.6:061.2:613.81(477.54)"1898/1918"
DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169667>

БІБЛІОТЕКИ КОМІТЕТІВ ПІКЛУВАННЯ НАРОДНОЮ ТВЕРЕЗІСТЮ ЯК ОСОБЛИВИЙ ТИП НАРОДНИХ БІБЛІОТЕК КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Віктор Седих,
доцент кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи
Харківської державної академії культури,
канд. пед. наук, доцент
(Харків, Україна)
e-mail: seduhww@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9410-7914>

У статті йдеться про бібліотеки та читальні Комітетів піклування про народну тверезість. В історії бібліотечної справи України ця проблематика досліджується, але потребує продовження як на всеукраїнському, так і на регіональному рівні. Метою статті є висвітлення та обґрунтування бібліотечної діяльності Комітетів на території Харківської губернії на зламі ХІХ–ХХ ст. Такий аспект дослідження автор запропонував уперше. Висновки дослідження побудовані на використанні системно-історичного підходу, історичного методу, аналізі документів, опублікованих у виданнях кінця ХІХ – початку ХХ ст., які становлять його джерельну базу. Автор робить висновки про те, що бібліотеки Комітетів слід вважати особливим типом народних книгозбірень, завданням яких була антиалкогольна пропаганда.

Ключові слова: бібліотеки, читальні, чайні, їдальні, Народні дома, Комітети піклування про народну тверезість, пияцтво, Харківська губернія, народні читання, Харківське товариство поширення грамотності.

Визначне місце бібліотек у суспільстві засвідчує їх історія. Їм не потрібно було нагадувати про себе, підкреслювати власну необхідність, вони завжди визначали ступінь його цивілізованості, а їхня відкритість та доступність – демократії. Особливо помітним став вплив бібліотек на розвиток суспільства із ХV ст., коли різко збільшилася кількість бібліотек, які з успіхом просували ідеї гуманізму, реформації, просвітництва, поступово змінюючи світ. У Російській імперії усвідомлення соціальної значущості бібліотек вкоренилося тільки у другій половині ХІХ ст., коли їх почали залучати до різних громадських рухів. Зростання їхньої соціальної затребуваності полягало у тому, що вони брали участь або включались як компоненти до різноманітних державних і соціальних проектів як от: формування земських органів, капіталізація виробництва, розбудова системи народної освіти, утворення професійних, просвітницьких, наукових товариств тощо. Цікавою сторінкою в цій історії є участь народних бібліотек в антиалкогольній пропаганді на зламі ХІХ–ХХ ст.

У спеціальній літературі про бібліотеки тверезості написано чимало, особливо ґрунтовно їхню діяльність в Україні досліджували В. Соколов (2016а, 2016b, 2017), І. Міляевич (2007), Т. Соломонова (2010) та ін. Але найбільший внесок зробив відомий історик бібліотечної справи В. Соколов. У низці статей він зумів висвітлити

різні напрями діяльності цих книгозбірень на українських землях Російської імперії, зібрати цікаві статистичні дані, узагальнити їх.

Мета статті – висвітлення діяльності народних бібліотек і читалень Комітетів піклування народною тверезістю у підросійській Україні в період із 1899 по 1918 р., зокрема, визначення особливостей бібліотечно-інформаційного інструментарію в поширенні ідей здорового способу життя. Висновки дослідження побудовані на використанні історичного методу, аналізі документів, опублікованих у виданнях кінця XIX – початку XX ст., які склали його джерельну основу.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. величезною і болісною проблемою для Російської імперії було пияцтво, особливо серед робітників. Ще із середини XIX ст. в Росії почали створюватися товариства тверезості. Духівництво підтримало цей рух, а уряд залишався байдужим. Із 1880-х рр. до руху тверезості долучилася інтелігенція. в країні у 1912 р. діяло понад 1800 товариств тверезості, в яких перебувало 500 тис. чоловік. Серед них були і дуже відомі особи: Л. Толстой, М. Миклухо-Маклай, І. Репін та ін. Зрештою, влада була змушена підтримати громадський рух за тверезість. Вона сприяла створенню органів піклування про народну тверезість, які провадили свою діяльність через Комітети піклування про народну тверезість (губернські, повітові та міські). Фінансування Комітетів здійснювалося здебільшого з казни, хоча, звісно, існували й інші джерела фінансування, зокрема, меценатство тощо. Їх головними завданнями були поширення знань про шкідливість міцних напоїв, організація установ, які б дозволили провести вільний час (дозвілля) без пияцтва, а саме чайних, їдалень, народних домів, у складі яких створювалися читальні, бібліотеки, книжкові склади.

Активна діяльність Комітетів розпочалася наприкінці 1890-х рр. Спочатку вона була ефективною, успішною, оскільки до складу губернських, повітових, міських Комітетів включалися впливові та соціально активні особи. Останні безпосередньо провадили просвітницьку діяльність, організували читальні, готували вистави й концерти, проводили інші форми дозвілевої діяльності.

Харків як один із потужних регіональних інтелектуальних центрів активно включився в громадський рух за тверезість. Для цього були серйозні підстави: місто посідало одне із перших місць щодо вживання алкоголю. Дані тодішньої статистики свідчили, що в Харкові споживали 1,87 (у відрах) алкоголю на душу населення, тоді як у Кишиневі – 0,68, Києві – 1,30, Одесі – 1,49, Варшаві – 0,95. Більше міцних напоїв вживали тільки у Катеринославі – 1,90, Нижньому Новгороді – 2,17, Ростові-на-Дону – 2,73 (7, с. 10). Громадська думка була категоричною: «в Росії горілки вживають забагато й напиваються до утрати людської подоби». У звіті Харківського губернського комітету піклування про стан народної тверезості до 1898 р. зазначається: «Мешканці Харкова у вихідні дні перебувають у розгулі, пияцтві» (*Отчеты*] о деятельности, 1898, с. 14). Отже, піклувальникам про народну тверезість належало розв'язувати найсерйознішу проблему.

У перший рік свого існування Харківський губернський комітет піклування про народну тверезість звітував про створення в губернії одинадцяти повітових та одного міського (м. Харків) комітетів. Міський комітет, звісно, був організований з урахуванням чисельності населення, а також його схильності до пияцтва. Перші здобутки були доволі задовільними. На 01.01.1899 р. на Харківщині було відкрито 100 чайних (одночасно закривалися «наливайки», «генделики»),

а в Росії взагалі – 1700. По повітах результати були такими: у Харківському (сільському) відкрито – 23, Охтирському (нині Сумська обл.) – 11, Богодухівському – 8, Ізюмському – 5, Старобільському (нині Луганська обл.) – 13 тощо (*Отчеты о деятельности*, 1898, с. 31). а через рік їх кількість збільшилася до 155 (*Отчеты о деятельности*, 1900, с. 56). Чайні працювали або з 7 до 22 години, або з 12 до 18 години щоденно. Крім чаю (3–6 коп. за порцію), у деяких закладах пропонували хліб, бублики, сало, ковбаси, квас, тютюн, навіть поштовий папір. Але саме по собі відкриття чайних не було самоціллю. в одному зі звітів Харківського комітету наголошувалося: «Призначенням чайних є не стільки задоволення потреби мешканців у чаюванні, скільки надання їм можливостей провести вільний час у світлому й чистому приміщенні, розважаючись бесідою, грою у шашки ...» (*Отчеты о деятельности*, 1899, с. 4). Крім перекусу, тут організували цікаве дозвілля для клієнтів: спеціально підготовлені піклувальники читали вголос газети, журнали, рекомендували книжки про здоровий спосіб життя, влаштовували прослуховування музики, проводили інтелектуальні бесіди, пропонували настільні ігри тощо. У Харкові на початку ХХ ст. міський комітет піклування про народну тверезість відкрив 5 чайних, 2 їдальні, брав участь у будівництві Народного дому. Перша чайна, розташована у середмісті, у будинку Гулькевича, що на Москалівці, одна з небагатьох була рентабельною. в осінньо-зимовий період її активно відвідували «стрілки» (міські волоцюги). Приходили вони сюди зранку, аби зігрітися, щось поїсти, випити чаю, причому завжди чесно розраховувалися. Із квітня ця публіка зникла, перейшовши на «вільне повітря», а постійними відвідувачами ставали майстрові селяни, міські робітники, які приходили у Харків із сіл. Друга чайна працювала на Кінному базарі, третя – на Благовіщенському, четверта – у Народному домі, п'ята – на Холодній горі (околиця). У середньому кожен чайну у день відвідувало понад 100 осіб. Ці відвідувачі і були суб'єктами антиалкогольної пропаганди. Саме на них були розраховані інтелектуальні розваги, друковане слово. Для цього при чайних, їдальнях організували бібліотеки і читальні, в яких, головним чином, пропонувалася періодика. До речі, її передавали з однієї чайної до іншої. Підписка на газети і журнали позитивно впливала на збільшення кількості відвідувачів. Зокрема, харків'яни віддавали перевагу таким виданням: «Вестник трезвости», «Харьковские губернские ведомости», «Сельский вестник», «Беседа», «Крестьянское хозяйство» тощо. а в бібліотеках, крім періодичних видань, фонд комплектували виданнями універсального змісту, а також книгами про здоровий спосіб життя, створювали особливі умови для читачів у стінах бібліотеки та поза неї, наприклад, організували масові просвітницькі заходи у школах, дитячих установах, зокрема, публічні лекції, народні читання тощо, керували індивідуальним читанням тих, хто цього потребував. Бібліотечна робота у таких книгозбірнях відповідала професійним вимогам. Скажімо, мали місце різні звітні форми, складалися бібліотечні каталоги, а комплектували таку бібліотеку за типовими «міністерськими» каталогами. Керувала бібліотекою виборна комісія, як у звичайній народній бібліотеці.

Якщо читальні були при усіх чайних, то бібліотеки, враховуючи їхню витратність, трудомісткість порівняно з організацією читалень, створювалися значно рідше. У 1899 р., у перший рік існування Харківського губернського комітету, відкрили 16 бібліотек-читалень: три було організовано у Харкові, по чотири –

у Харківському, Вовчанському, Охтирському повітах, одну – у Куп'янському. Слід відзначити, що на Харківщині більшість народних бібліотек були створені Харківським товариством поширення грамотності (ХТГ) (*[Отчеты] о деятельности*, 1899–1914; Седих, 2013). До честі Комітетів піклування про народну тверезість, вони плідно співпрацювали з товариством. Залучаючи народні бібліотеки ХТГ до антиалкогольної пропаганди, вони щедро їх фінансували, а на окремих територіях, де таких книгозбірень було недостатньо, організовували власні. Так сталося у м. Харкові та його передмісті. На початку ХХ ст. тут діяли 4 народні бібліотеки Товариства грамотності. Тому Харківський комітет піклування про тверезість почав відкривати бібліотеки у передмісті на Іванівці, Пересічному та в Куряжі. У той же час в Охтирському повіті при 9 чайних відкрито бібліотеки-читальні ХТГ, а Повітовий комітет надав на їх потреби 360 р. (*[Отчеты] о деятельности*, 1900, с. 41).

Однак особливу групу становили бібліотеки при Народних домах. Народний дім являв собою клуб, особливий культурологічний, просвітницький заклад для малозаможного населення, яке прагнуло до самоосвіти, розвитку творчих здібностей. Комітети піклування народною тверезістю ініціювали їх відкриття, фінансували їх будівництво й подальше утримання.

Загальновідомий на той час у Росії Народний дім, збудований у районі Кінного ринку у 1903 р., щорічно отримував солідні суми від Харківського губернського комітету тверезості. Так, у 1898 р. на його будівництво надійшло 13 тис. руб., у 1904 р. – 2000 р., а у 1905 р. – 8000 р. (*[Отчеты] о деятельности*, 1898, с. 16; "Харьковский городской комитет", 1904). Значно менші, але достатні кошти передавалися на будівництво Народних домів на території губернії. Отже, на карті Харківщини на початок 1909 р. було позначено чимало народних домів, які охоплювали більшу частину повітів. Фактично вони були повсюдно від харківського передмістя до найвіддаленіших повітів. До речі, перший Народний дім у губернії був збудований на Іванівці (тодішнє передмістя Харкова).

Про діяльність бібліотеки-читальні у Народному домі у Харкові писала Н. Я. Фрідьева та інші дослідники. Менше відомо про книгозбірню Валківського Народного дому, яка обслуговувала переважну більшість грамотних мешканців міста і працювала 225 днів на рік. Кількість абонентів тут становила 386 осіб. Її бібліотечний фонд налічував 3000 одиниць зберігання, щорічно бібліотека звітувала про 3000 відвідувань та 6400 книговидач, у середньому – 22 щоденно. Кожного року від місцевих органів влади вона отримувала 30 руб., однак допомога від Валківського комітету тверезості, яку час від часу вона одержувала, була значнішою. Так, у 1899 р. від Комітету надійшло 700 руб., та й у наступні роки надходження не припинялися ("г. Валки", 1900; *[Отчеты] о деятельности*, 1907, с. 15).

Результативність повітових КПНТ на території губернії була різною. Так, успішно працювали комітети у Харківському, Валківському, Охтирському, Старобільському, Куп'янському повітах, менш вагомо – у Вовчанському, оскільки тут усі громадські просвітницькі рухи очолювало ХТГ, зокрема, й боротьбу за тверезість. Щодо інших повітів, то, враховуючи менш потужні інтелектуальні сили та фінансування, вони мали й скромніші результати. Отже, у Валківському повіті вже у перший рік існування Комітету було відкрито 6 чайних (1898), у наступні роки їх було вже 9, серед яких дві у м. Валки, та сім на території повіту. Особливо важливим, звісно, було відкриття у Валках Народного дому, в якому розмістилися

чайна, канцелярія Комітету, зал для глядачів, кімната для продавця чайної, приміщення для бібліотеки.

Глядацький зал використовувався для концертів, вистав, народних читань вголос. У 1907 р. тут відбулося 11 вистав і два концерти. Акторами та виконавцями були пересічні мешканці міста. Вони ставили популярні п'єси «Кума Марта», «Наталка-Полтавка», «Бондарівна» та інші. з 1910-х рр. почав працювати сінематограф, і тут демонстрували фільми. Так, у 1913 р., було проведено 39 кіносеансів (*[Отчеты] о деятельности*, 1907, с. 15; 1913, с. 13). Стабільно працювала бібліотека.

Інтенсивним було духовне життя на той час у Валківському та Волчанському повітах. Обидва були провінційними центрами народно-просвітницької діяльності на Харківщині. Повітова інтелігенція за підтримки місцевих земств, державних субсидій, фінансових внесків членів культурологічних товариств, комітетів, «вливань» місцевих коштів відкривала тут чайні, бібліотеки-читальні, Народні дома, організовувала народні читання, вистави, концерти. Але у Вовчанському повіті на той час особливий вплив мала Вовчанська філія ХТГ, яка заповнила усі ніші інтелектуальних розваг й позашкільної сфери, зокрема велася й антиалкогольна пропаганда. У Валківському ж повіті ці сфери забезпечував і контролював Комітет тверезості за участю ХТГ. У Охтирському повіті (нині Сумщина) у перший рік діяльності Комітету тверезості було відкрито 11 чайних, а в наступному році (1899) – ще дві (*[Отчеты] о деятельности*, 1898, с. 31; 1899, с. 14). При дев'яти чайних відкрилися бібліотеки-читальні (Тростянець, Боромля, Котельва та ін.) за участю ХТГ. Деякі книгозбірні були засновані меценатами, при Охтирському казенному винному складі бібліотека була організована за державний рахунок, а згодом було відкрито Народний дім із двома бібліотеками (публічною і народною).

Найменший вплив Комітети мали у Зміївському, Ізюмському, Богодухівському повітах. Тут працювала невелика кількість чайних, бібліотек-читалень, Народних домів. Зокрема, у Зміївському повіті діяло тільки 9 чайних, в Ізюмському та Богодухівському повітах також не було належного контролю за торгівлею спиртними напоями. До речі, у м. Куп'янськ навіть не було Народного дому, він містився у селі Сватова-Лучка. Але наведені факти не свідчать про убогість духовного життя названих повітів. Тут були і народні, і публічні бібліотеки (у повітових містах), створені земствами та ХТГ.

Як відомо, розглянуті форми бібліотечного обслуговування проіснували до 1918 р., коли їх почали закривати більшовики. Але вже після Лютневої революції та Першої світової війни рух за тверезість почав різко занепадати, адже казна припинила фінансування Комітетів, громадські активісти були морально зламані та втомлені від соціальних катаклізмів. Утім, у бібліотечній історії створені ними книгозбірні залишили помітний слід. По-перше, своєю кількістю (кілька тисяч у Російській імперії!). По-друге, як феномен особливої народної бібліотеки. Вони були державними (рідкісне явище для подібних установ), чітко зорієнтованими на специфічний контингент, хоча ними користувались усі бажаючі; такими, що цілеспрямовано формували підфонд спеціального змісту (література про здоровий спосіб життя, шкідливість спиртних напоїв, довідники, навчальні посібники для училищ і гімназій, художня література тощо) й, очевидно, на посаду бібліотекаря запрошували особу, яка була членом або Комітету тверезості, або товариства тверезості, тобто непитущою.

Про ефективність антиалкогольної пропаганди в бібліотеках подібного типу важко зробити конкретні висновки. У звітах Комітетів зустрічаються бадьорі ствердження: «...Позавзяті п'яниці, які раніше валялися по вулицях, нині по святах відвідують чайну та все рідше напиваються. Колись третій день весілля закінчувався неподобством і розгулом у шинку або біля нього, тепер усе скінчається у чайній, звідки усі спокійно розходяться про домівках» ([Отчеты] о деятельности, 1899, с. 20–21). Сприймаємо цей висновок як сподівання.

ВИСНОВОК

Як бачимо, вже наприкінці XIX – на початку XX століття бібліотеки використовувались як інструмент не лише збереження і надання доступу до важливої інформації, а й вирішення важливих соціальних завдань, зокрема – поширення більш здорового способу життя. Примітно, що сприяння бібліотек боротьбі за тверезий спосіб життя відбувалося на ґрунті взаємодії державних і громадських структур – товариств тверезості і поширення грамотності, Комітетів піклування про народну тверезість.

Осмисленню і засвоєнню користувачами певних ідей і цінностей мало сприяти поєднання різних форм роботи і облаштування комфортного середовища: можливості зігрітися, перекусити, поспілкуватися, прослухати лекцію, почитати цікаву книгу або журнал. Сформоване в такий спосіб бібліотечно-інформаційне середовище розширювалося за рахунок організації поза бібліотечної роботи – масових просвітницьких заходів у школах та дитячих установах.

З огляду на соціальні проблеми сьогодення – різні види залежності, прояви жорстокості, нетерпимості – доцільним є використання досвіду участі бібліотечних інституцій у сприянні вирішенню актуальних суспільних завдань.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Айвазян О. Б. Народні бібліотеки Подільської губернії наприкінці XIX – на початку XX століття. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського]. Серія: Історія.* 2014. Вип. 22. С. 129–134.
- Букреева О. Г. Библиотечно-просветительская деятельность попечительств о народной трезвости в России в конце XIX – начале XX вв. : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2008. 18 с.
- г. Валки. *Южный край.* 1900. 9 февр.
- Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія бібліотечної справи в Україні у XX ст. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ, 2009. 530 с.
- К учреждению Попечительств трезвости. *Южный край.* 1897. 16 нояб.
- Кудрявцев С. Народный учитель – как проводник трезвости в народе. *Вестник трезвости.* 1903. № 98. С. 28–33.
- Мендельсон А. А. Учебник трезвости для начальной и средней школы. Санкт-Петербург, 1913. 200 с.
- Мілясевич І. Бібліотеки Волинського опікуництва про народну творчість (кінець XIX – початок XX ст.). *Бібліотечна планета.* 2007. № 4. С. 21–24.
- Открытие Народного дома на Ивановке. *Южный край.* 1898. 30 нояб.

- [Отчет] о деятельности Харьковского попечительства о народной трезвости за 1898 г. / Губернский комитет попечительства о народной трезвости. Харків, 1898. 81 с.
- [Отчет] о деятельности Харьковского попечительства о народной трезвости за 1899 г. / Губернский комитет попечительства о народной трезвости. Харків, 1899. 93 с.
- [Отчет] о деятельности Харьковского попечительства о народной трезвости за 1900 г. / Губернский комитет попечительства о народной трезвости. Харків, 1900. 73 с.
- [Отчет] о деятельности Харьковского попечительства о народной трезвости за 1907 г. / Губернский комитет попечительства о народной трезвости. Харків, 1907. 47 с.
- [Отчет] о деятельности Харьковского попечительства о народной трезвости за 1908 г. / Губернский комитет попечительства о народной трезвости. Харків, 1908. 47 с.
- [Отчет] о деятельности Харьковского попечительства о народной трезвости за 1909 г. / Губернский комитет попечительства о народной трезвости. Харків, 1909. 47 с.
- [Отчет] о деятельности Харьковского попечительства о народной трезвости за 1910 г. / Губернский комитет попечительства о народной трезвости. Харків, 1910. 53 с.
- [Отчет] о деятельности Харьковского попечительства о народной трезвости за 1911 г. / Губернский комитет попечительства о народной трезвости. Харків, 1911. 53 с.
- [Отчет] о деятельности Харьковского попечительства о народной трезвости за 1912 г. / Губернский комитет попечительства о народной трезвости. Харків, 1912. 59 с.
- [Отчет] о деятельности Харьковского попечительства о народной трезвости за 1914 г. / Губернский комитет попечительства о народной трезвости. Харків, 1914. 59 с.
- [Полный список состава Харьковского городского комитета]. *Южный край*. 1899. 28 авг.
- Седих В. В. Історія бібліотечної справи в Україні. Харків : ХДАК, 2013. 212 с.
- Седих В. В. Мережа бібліотек Харкова у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. як системний об'єкт. *Короленківські читання 2016. Бібліотеки. Архіви : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 12 жовт. 2016 / Харків. держ. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 2017. Ч. 1. С. 195–207.*
- Соколов В. Ю. Бібліотеки та читальні Комітетів піклування про народну тверезість. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <http://www.ube.nplu.org/article> (дата звернення: 15.04.2019).
- Соколов В. Ю. Бібліотеки та читальні комітетів піклування про тверезість в Україні наприкінці XIX – на початку XX століття. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016а. № 2. С. 21–27; № 3. С. 34–49.
- Соколов В. Культурно-просвітницька та бібліотечна діяльність Комітетів піклування про народну тверезість у Київській губернії наприкінці XIX – на початку XX ст. *Вісник Книжкової палати*. 2016b. № 7. С. 44–49.
- Соколов В. Ю. Культурно-просвітницька та бібліотечна діяльність народних домів комітетів піклування про народну тверезість в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. *Вісник ОНУ. Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*. 2017. Т. 22, вип. 1. С. 65–94.
- Соломонова Т. Р. Народні бібліотеки та читальні комітетів піклування про народну тверезість (на прикладі Вінницького повіту Подільської губернії). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство*. 2010. Вип. 2. С. 180–190.
- Устройство народных чайных. *Южный край*. 1899. 10 марта.
- Харьковский городской комитет попечительства о народной трезвости. *Южный край*. 1904. 4 сент.
- Харьковское губернское попечительство о народной трезвости. *Южный край*. 1899. 18 февр.

REFERENCES

- Aivazian, O.B. (2014). Narodni biblioteki Podilskoi hubernii naprykintsi XIX – na pochatku XX stolittia [National libraries of the Podolsk province in the late XIX – early XX century]. *Naukovi zapysky [Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. M. Kotsiubynskoho]. Serii: Istoriia*, 22, 129-134 [in Ukrainian].
- Bukreeva, O.G. (2008). *Bibliotchno-prosvetitel'skaia deiatel'nost' popechitel'stv o narodnoi trezvosti v Rossii v kontse XIX – nachale XX vv.* [Library and educational activities of trusteeship on national sobriety in Russia in the late XIX – early XX century]. (Eztended abstract of candidate's thesis). Moskovskii gosudarstvennyi universitet kultury i iskusstv, Moscow [in Russian].
- g. Valki (1900, February, 9). *Iuzhnyi krai* [in Russian].
- Dubrovina, L.A., & Onyshchenko, O.S. (2009). *Istoriia bibliotchnoi spravy v Ukraini u XX st.* [The history of the library business in Ukraine in the XX century]. Kyiv: Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].
- K uchrezhdeniiu Popechitel'stv trezvosti [To the institution of sobriety tutorship]. (1897, November 16). *Iuzhnyi krai* [in Russian].
- Kudriavtcev, S. (1903). Narodnyi uchitel – kak provodnik trezvosti v narode [Folk teacher – as a conduit for sobriety among the people]. *Vestnik trezvosti*, 98, 28-33 [in Russian].
- Mendelson, A.A. (1913). *Ucheb'nik trezvosti dlia nachalnoi i srednei shkoly* [Sobriety textbook for elementary and middle school]. St.Petersburg [in Russian].
- Miliasevych, I. (2007). Biblioteki Volynskoho opikunstva pro narodnu tvorchist (kinets XIX – pochatok XX st.) [Libraries of the Volyn Guardianship of People's Creation (end of the XIX – early XX century)]. *Bibliotchna planeta*, 4, 21-24 [in Ukrainian].
- Otkrytie Narodnogo doma na Ivanovke [Opening of the People's House at Ivanovka] (1898, November 30). *Iuzhnyi krai* [in Russian].
- [*Otchet*] o deiatel'nosti Kharkovskogo popechitel'stva o narodnoi trezvosti za 1898 g. [[Reports] on the activities of the Kharkov guardianship of people's sobriety for the year 1898]. (1898). Kharkiv: Gubernskii komitet popechitel'stva o narodnoi trezvosti [in Russian].
- [*Otchet*] o deiatel'nosti Kharkovskogo popechitel'stva o narodnoi trezvosti za 1899 g. [[Reports] on the activities of the Kharkov guardianship of people's sobriety for the year 1899]. (1899). Kharkiv: Gubernskii komitet popechitel'stva o narodnoi trezvosti [in Russian].
- [*Otchet*] o deiatel'nosti Kharkovskogo popechitel'stva o narodnoi trezvosti za 1900 g. [[Reports] on the activities of the Kharkov guardianship of people's sobriety for the year 1900]. (1900). Kharkiv: Gubernskii komitet popechitel'stva o narodnoi trezvosti [in Russian].
- [*Otchet*] o deiatel'nosti Kharkovskogo popechitel'stva o narodnoi trezvosti za 1907 g. [[Reports] on the activities of the Kharkov guardianship of people's sobriety for the year 1907]. (1907). Kharkiv: Gubernskii komitet popechitel'stva o narodnoi trezvosti [in Russian].
- [*Otchet*] o deiatel'nosti Kharkovskogo popechitel'stva o narodnoi trezvosti za 1908 g. [[Reports] on the activities of the Kharkov guardianship of people's sobriety for the year 1908]. (1908). Kharkiv: Gubernskii komitet popechitel'stva o narodnoi trezvosti [in Russian].
- [*Otchet*] o deiatel'nosti Kharkovskogo popechitel'stva o narodnoi trezvosti za 1909 g. [[Reports] on the activities of the Kharkov guardianship of people's sobriety for the year 1909]. (1909). Kharkiv: Gubernskii komitet popechitel'stva o narodnoi trezvosti [in Russian].
- [*Otchet*] o deiatel'nosti Kharkovskogo popechitel'stva o narodnoi trezvosti za 1910 g. [[Reports] on the activities of the Kharkov guardianship of people's sobriety for the year 1910]. (1910). Kharkiv: Gubernskii komitet popechitel'stva o narodnoi trezvosti [in Russian].
- [*Otchet*] o deiatel'nosti Kharkovskogo popechitel'stva o narodnoi trezvosti za 1911 g. [[Reports] on the activities of the Kharkov guardianship of people's sobriety for the year 1911]. (1911). Kharkiv: Gubernskii komitet popechitel'stva o narodnoi trezvosti [in Russian].

- [*Otchet*] o deiatelnosti Kharkovskogo popechitelstva o narodnoi trezvosti za 1912 g. [[Reports] on the activities of the Kharkov guardianship of people's sobriety for the year 1912]. (1912). Kharkiv: Gubernskii komitet popechitelstva o narodnoi trezvosti [in Russian].
- [*Otchet*] o deiatelnosti Kharkovskogo popechitelstva o narodnoi trezvosti za 1913 g. [[Reports] on the activities of the Kharkov guardianship of people's sobriety for the year 1913]. (1914). Kharkiv: Gubernskii komitet popechitelstva o narodnoi trezvosti [in Russian].
- [Polnyi spisok sostava Kharkovskogo gorodskogo komiteta] [Full list of the Kharkov City Committee]. (1899, August 28). *Iuzhnyi krai* [in Russian].
- Siedykh, V.V. (2013). *Istoriia bibliotечноi spravy v Ukraini* [The history of library business in Ukraine]. Kharkiv: KhDAK [in Ukrainian].
- Siedykh, V.V. (2017). Merezha bibliotek Kharkova u druhii polovyni XIX st. – na pochatku XX st. yak systemnyi ob'iekt [The network of Kharkiv libraries in the second half of the XIX century – at the beginning of the XX century as a system object]. *Korolenkivski chytannia 2016. Biblioteky. Arkhivy* [Korolenko readings 2016. Libraries. Archives], Proceedings of the XIX International Conference (Pt. 1, pp. 195-207). Kharkiv: Kharkivska derzhavna biblioteka im. V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Sokolov, V.Yu. (n.d.). Biblioteky ta chytalni Komitetiv pikluvannia pro narodnu tverezist [Libraries and reading Committees for the care of people's sobriety]. *Ukrainska bibliotечna entsyklopediia*. Retrieved from <http://www.ube.nplu.org/article> [in Ukrainian].
- Sokolov, V.Yu. (2016a). Biblioteky ta chytalni komitetiv pikluvannia pro tverezist v Ukraini naprykintsi XIX – na pochatku XX stolittia [Libraries and Reading Committees for the Care of Sober in Ukraine at the end of the XIX – early XX century]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 2, 21-27; 3, 34-49 [in Ukrainian].
- Sokolov, V. (2016b). Kulturno-prosvitnytska ta bibliotечna diialnist Komitetiv pikluvannia pro narodnu tverezist u Kyivskii hubernii naprykintsi XIX – na pochatku XX st. [Cultural and educational and library activities of the Custodianship committees on national sobriety in the Kyiv province at the end of the XIX and early XX century]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 7, 44-49 [in Ukrainian].
- Sokolov, V.Yu. (2017). Kulturno-prosvitnytska ta bibliotечna diialnist narodnykh domiv komitetiv pikluvannia pro narodnu tverezist v Ukraini naprykintsi XIX – na pochatku XX st. [Cultural and educational and library activity of the people's homes of the committees of care for national sobriety in Ukraine at the end of the XIX and early XX century]. *Visnyk ONU. Bibliotekoznavstvo, bibliohrafoznnavstvo, knyhoznnavstvo*, 22, 1, 65-94 [in Ukrainian].
- Solomonova, T.R. (2010). Narodni biblioteky ta chytalni komitetiv pikluvannia pro narodnu tverezist (na prykladi Vinnytskoho povitu Podilskoi hubernii) [National libraries and reading committees of care about national sobriety (on the example of the Vinnitsa district of the Podil province)]. *Naukovi pratsi Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. I. Ohienka. Seriia: Bibliotekoznavstvo. Knyhoznnavstvo*, 2, 180-190 [in Ukrainian].
- Ustroistvo narodnykh chainykh [Device of national tea]. (1899, March 10). *Iuzhnyi krai* [in Russian].
- Kharkovskii gorodskoi komitet popechitelstva o narodnoi trezvosti [Kharkiv City Committee of custody of national sobriety]. (1904, September 4). *Iuzhnyi krai* [in Russian].
- Kharkovskoe gubernskoe popechitelstvo o narodnoi trezvosti [Kharkiv provincial guardianship of national sobriety]. (1899, February 18). *Iuzhnyi krai* [in Russian].

UDC 027.6:061.2:613.81(477.54)"1898/1918"

Victor Siedykh,
*Associate Professor of the Information,
Library and Archive Work Department of KhSAC,
Ph.D. in Pedagogical Sciences,
Associate Professor
(Kharkiv, Ukraine)
e-mail: seduhww@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9410-7914>*

**LIBRARIES OF THE COMMITTEES OF CARE FOR PEOPLE'S
SOBRIETY AS A SPECIAL KIND OF PUBLIC LIBRARIES
IN THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURY**

This article deals with the libraries and reading rooms of the Committees of care for people's sobriety. There are some studies of this issue in the history of the library science in Ukraine but it is necessary to continue studying it both at the national level and at the regional level. The purpose of the article is to study the library activities of these Committees on the territory of the Kharkov province at the turn of the 19th and 20th centuries. This article is the first attempt to study this aspect of research. The conclusions of the study are based on a system-historical approach, historical method and the analysis of documents published in the period of the late 19th – early 20th centuries. These publications represent the base of sources for the study. The author concludes that the libraries of the Committees should be considered as a special kind of popular book collections for anti alcohol propaganda.

Key words: libraries, reading rooms, tea rooms, canteens, community halls, Committees of care for people's sobriety, drinking, Kharkov province, public readings, Kharkov Society for the Spread of Literacy.